

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA SPECIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Závěrečný projekt: Postoje mladistvých odcházejících
z výchovných ústavů k návazné péči

Metodologie 2

Vypracovala : Nikola Krásná

Brno, 6.5.2014

Téma výzkumu

Postoje mladistvých odcházejících z výchovných ústavů k návazné péči

Úvod

V rámci mého výzkumného šetření bych se ráda zabývala pohledem mladistvých na návaznou péči po odchodu z výchovného ústavu. Základní otázkou výzkumu bude, jak lze pomoci mladistvým odcházejícím z výchovného ústavu v přechodu do běžného života. Konkrétně mě zajímá, co od služeb očekávají, zda znají své možnosti a místa kam se mohou při problémech obrátit. V rámci výzkumu budu tyto představy porovnávat s reálnými možnostmi. V závěru práce bych ráda formulovala myšlenky, které by zkvalitnily návaznou péči při práci s odcházejícími mladistvými. Myslím si, že je důležité vnímat a monitorovat myšlenky mladistvých, jelikož jedním z cílů etopedické práce je snížit riziko přechodu dětí z výchovných ústavů do věznic. Pomocí výzkumu bychom mohli nahlédnout do potřeb mladistvých a podle toho zaměřit budoucí intervenci, která je podle mého názoru v této oblasti stále nedostatečná.

Cíle výzkumu

- 1) analyzovat potřeby mladistvých odcházejících z výchovného ústavu
- 2) formulovat myšlenek vedoucích ke zlepšení návazné péče

Hlavní výzkumná otázka:

Jaké jsou potřeby týkající se návazné péče mladistvých odcházejících z výchovného ústavu?

Vedlejší výzkumné otázky:

- 1) Jaké jsou možnosti návazné péče v současné době?
- 2) Jaké jsou možnosti rozvoje služeb v oblasti návazné péče?
- 3) Co mladiství očekávají od služeb návazné péče?
- 4) Kdo je podle mladistvých kompetentní k poskytnutí návazné péče?

Výběr výzkumné strategie

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvalitativní výzkumnou strategii, a to především proto, že téma je spíše zaměřené na pohled jedné strany problému, interpretuje výsledky z pohledu mladistvých, ne jako objektivní realitu. V tomto případě není možné využít měřitelné škály, ale spíše metody patřící ke kvalitativnímu výzkumu. V práci plánuji využít především polostrukturovaného rozhovoru. Kvalitativní výzkum je z hlediska interpretace podobného výzkumu vhodnější, jelikož se zabývá především myšlenkami a subjektivními pocity účastníků výzkumu.

Metody sběru dat

Ve svém výzkumu budu propojovat několik metod sběru dat. Využiji čerpání z dostupné literatury a současné legislativy, ale především využiji informací získaných z rozhovorů s účastníky výzkumu, dětmi umístěnými v ochranné výchově v období před odchodem z tohoto zařízení. Dále budu informace získané z rozhovorů konfrontovat s výsledky dotazníků, které budou účastníkům předány přibližně 1-2 měsíce po rozhovoru. Za „dítě před odchodem“ budu pro účely výzkumu považovat děti nanejvýš rok před odchodem ze zařízení. Plánuji kontaktovat pět výchovných ústavů s dotazem na počet dětí odcházejících v následujícím roce do běžného života. Pro svůj výzkum bych chtěla získat alespoň deset respondentů. Pokud jich bude méně, budu kontaktovat více výchovných ústavů. Ve výzkumu se budu snažit, aby byl vyrovnaný počet pohlaví, ale je možné, že chlapců bude více.

Jak jsem již předestřela v předchozím textu, data budu sbírat především dvěma způsoby, první bude rozhovor na téma „Co očekávám od běžného života“ a následovat bude dotazníková forma šetření. O dotazníku budou účastníci vědět předem, abych předešla možnému úbytku účastníků v průběhu výzkumu. Dotazník bude směřovat ke konkrétním krizovým situacím a možnostem jejich řešení.

V rámci studia literatury a legislativy budu vycházet především z možností současné návazné péče, kterou pak budu porovnávat s potřebami dětí, které reálně těchto pomocných institucí využívají. Tyto informace budu čerpat především z rozhovoru. V dotazníku se zaměřím na informovanost dětí o možnosti řešit krizové situace a na znalost organizací, které se touto pomocí zabývají.

Vybrané výchovné ústavy budu kontaktovat písemně, emailem s žádostí o spolupráci. Budu věřit, že vedoucí vychovatelé mi umožní kontakt s cílovou skupinou výzkumu a motivují ji ke spolupráci. Ve výzkumu budu tedy spolupracovat nejen se samotnými klienty, ale i s pracovníky zařízení. Výchovné ústavy budu vybírat tak, aby byly co nejvíce napříč celou Českou republikou.

Rozhovor – úryvek, připravované otázky

- 1) Na co se těšíš po odchodu ze zařízení?
- 2) Napadají tě situace, které pro tebe možná bude těžké zvládnout?
- 3) Kdo ti bude v prvních dnech, týdnech pomáhat po odchodu?
- 4) Jak se připravuješ na odchod? Kdo ti pomáhá?

Dotazník – úryvek

- 1) Po kom se ti bude po odchodu ze zařízení stýskat?
 - a) po personálu (vychovatelé, etoped, psycholog), vypiš konkrétně pozici.....
 - b) po ostatních mladistvých v zařízení
 - c) po nikom
 - d) po někom jiném (vypiš)
.....
- 2) Pokud by se ti nepodařilo po odchodu ze zařízení najít práci, kam se obrátíš?
 - a) úřad práce
 - b) kamarádi
 - c) rodina
 - d) jinam (vypiš)
.....
- 3) Jak je to s tvými partnerskými vztahy?
 - a) již mám partnera/partnerku (dlouhodobě, víc než rok)
 - b) již mám partnera/partnerku (zatím krátce, ale chci s ní/ním být)

c) po odchodu ze zařízení si někoho chci najít

d) často partnerky/partnery měním

e) jsem raději sám/sama

4) Napiš mi zájmy, kterým se chceš po odchodu se zařízení aktivně věnovat.

Etické a praktické problémy ve výzkumu

Osobně si myslím, že největším oříškem na mé práci bude komunikace a rozhovor s klienty. Budu muset vytvořit v krátké době důvěrnou atmosféru potřebnou pro takový rozhovor. Věřím, že postupem od obecných otázek po otázky soukromého charakteru, které na sebe budou navazovat, získám data potřebná ke svému výzkumu. Bude třeba zachovat anonymitu jednotlivých účastníků, což budu řešit nezveřejněním jmen a formulací obecných závěrů. Jako etický problém vidím potřebu vyptávat se na život a hodnoty klientů, což je vždy chůze po „tenkém ledu“. Problém by mohl nastat i při zpětném sběru dotazníků, toto budu řešit informací o dotazníkovém šetření již před zahájením samotné spolupráce s konkrétními účastníky. Díky této informaci budou mít účastníci šanci účast na výzkumu odříct.

Záznam z realizovaného rozhovoru – doslovný přepis

Rozhovor se odehrával v VÚ Žďár nad Sázavou, chlapec 18 let, 2-3 měsícem před odchodem ze zařízení. V místnosti jsme byli sami, chlapec si vybral místo k sezení a udělal si pohodlí. V průběhu rozhovoru působil klidně. Před zahájením rozhovoru byl dotázán, zda souhlasí s využitím diktafonu, odpověď byla kladná. Byl seznámen s tazatelem, informován o výzkumu a jeho významu, dále byl seznámen s principem anonymity a průběhem celého procesu výzkumu, jehož bude účastníkem. Nakonec byl informován o předpokládané délce rozhovoru a byl ponechán čas na dotazy. Žádné neměl.

1. část – kognitivní schopnosti, povědomí o pomocných organizacích

Tazatel: První otázka je: v čem si myslíš, že by ti lidi, po odchodu, z výchovňáku, mohli pomáhat? Myslím ty, co tady pracujou?

Účastník 1: No jako...já si myslím, že tady se snažej, že když tady nemaj ocaď kam jít, tak se snažej pomoci třeba najít bydlení, aby pak měl kam jít, že jo.

Tazatel: A ty znáš nějaký organizace, na který by ses mohl obrátit, třeba kdybys měl nějaký problémy?

Účastník 1: Třeba domy na půl cesty nebo tak něco, jinak nevím co ještě by se dalo.

Tazatel: Tak určitě, to se dá využít. A znáš nějaký další organizace, který třeba pomáhají s životními komplikacemi, nejenom s bydlením, ale třeba když má někdo....nevím....třeba s najitím práce nebo tak.

Účastník: To už ne.

Tazatel: Nenapadá tě nic, to nevadí. Spoustu věcí vám určitě řeknou těsně před odchodem. A kam půjdeš ty, když budeš shánět práci?

Účastník: Já možná domů půjdu.

Tazatel: A ty jsi odkud?

Účastník: Doublevy nad Orlicí, to asi neznáte. Kousek od Rychnova nad Kněžnou. Tam jsem se narodil.

Tazatel: A tam bys hledal nějakou práci, jo?

Účastník: No přímo v tom Rychnově bych něco měl mít.

Tazatel: Jo, tam už máš něco předjednaného?

Účastník: Ještě jsme to jako neprobírali, ale...

Tazatel: No to by bylo super, startovní místo... A na jakou organizaci by ses obrátil, kdybys neměl kde bydlet?

Účastník: No asi tady nejbližší ten dům na půli cesty, tak tam bych asi šel.

Tazatel: A víš, kde je tady nejbližší dům na půl cesty?

Účastník: No tady v Havlíčkově Brodě. My jsme se tam byli podívat.

Tazatel: Kdy?

Účastník: Nevím, to už je dlouho...ale byli jsme tam.

Tazatel: Byli jste se tam podívat. A bylo to tam fajn?

Účastník: Jo.

Tazatel: Měli to tam dobře zařízený?

Účastník: Jo.

Tazatel: To je super.

Je znát, že účastník má představu o tom, jak by chtěl v budoucnu fungovat. Zatím nemá velký přehled o organizacích, které by mu v krizových situacích mohly pomoci. Dobře reaguje na věci, které viděl a zažil a k nim se upíná (dům na půli cesty, práce v podniku, kde to zná)

2. část - klíčové osoby

Tazatel: A s kým by ses chtěl třeba vídat mimo výchovňák častěji? Máš někoho takového?

Účastník: Nevím...Jako tady z ústavu třeba?

Tazatel: Právě že mimo.

Účastník: Mimo ústav, tak to je jasný. Plno lidí ze školy, že jo.

Tazatel: A tys studoval předtím v Rychnově nebo kde?

Účastník: Ne já jsem nemyslel ze zakládky.

Tazatel: Takže ze školy myslíš jako ze střední.

Účastník: Jo děcka ze střední.

Tazatel: A co studuješ?

Účastník: Teď jsem obráběč kovů.

Tazatel: To je tady na Žďase? (*střední odborné učiliště ve Žďáře při firmě Žďas*)

Účastník: Jo. Já jsem byl předtím na čtyřletým jenomže jsem dělal bordel, tak mi ředitel řekl, že mě tady nechce a šel jsem na tříletý.

Tazatel: S kým, teď už to myslím obecně, s kým se cítíš v bezpečí?

Účastník: Co? (*smích*)

Tazatel: Je někdo takovej, s kým se cítíš tak, že víš, že by ti nikdo neublížil.

Účastník: Můžete to ještě zopakovat?

Tazatel: S kým se cítíš v bezpečí? Je někdo takovej, u koho víš, že by ti nikdy neublížil a naopak tě ochránil, když by třeba něco hrozilo?

Účastník: Tak jako nevím...zas tak dobře se neznáme...Ale nevím, možná pár lidí tady je.

Tazatel: Takže někdo takovej je...a je to někdo tady z ústavu, nebo odkud?

Účastník: Ze školy.

Tazatel: Ze školy. Tak to asi držíte pospolu, máte dobrou kolektiv?

Účastník: Jo, akorát už spolu už spolu nejsme ve třídě, my jsme spolu byli v prváku.

Tazatel: Jo takhle, ty myslíš třídu z toho čtyřletýho. A tak jste v kontaktu?

Účastník: Jojojo.

Tazatel: A teď se zeptám: kdo by tě podle tebe měl po odchodu z výchovňáku nejvíc podporovat? Kdo by to měl být?

Účastník: No asi já jako...

Tazatel: Ty, aha.

Účastník: No asi já nejvíc.

Tazatel: A kdybys měl zvolit ještě druhou osobu, která by tě měla podporovat, kdo by to byl?

Účastník: To neví jako...

Tazatel: Nevíš, nenapadá tě nikdo konkrétní....

Účastník: Ne...

Tazatel: A jak se připravuješ na odchod?

Účastník: Tak jako jsem rád, že už odcházím odtud...Mě to tady už fakt nebaví, že jo....já už bych chtěl chodit do práce, že jo...

Tazatel: To chápu, to je fajn vydělávat si. A chceš být doma?

Účastník: Jo.

Tazatel: A víš, kdo ti bude v těch prvních dnech, týdnech pomáhat? Na koho se třeba obrátíš?

Účastník: Tak budu bydlet u mamky, tak asi na ní.

Tazatel: Mamka.

Účastník: A její přítel ještě.

Tazatel: Máte dobrý vztahy?

Účastník: To jo.

Tazatel: Jo? Tak to je dobrý.

Účastník měl dobré sociální vazby v původní třídě na střední škole, odtud byl pro špatné chování vyřazen a přeřazen na jiný obor. Je znát, že mu vztahy chybí, cítí zde sociální oporu. Klíčovou osobou pro návrat do běžného života by se mohla stát maminka s partnerem, se kterými má chlapec dobré vztahy.

3.část – emoční vnímání, sebehodnocení

Tazatel: A teď se trochu zase vrátíme zpátky, jaký to bylo, když jsi sem přišel?

Účastník: Tak já už jsem zavřenej od 13, takže... (*účastník vnímá pobyt v zařízení, jako vězení, vzhledem k možnosti opuštění to vnímá jako propuštění z věznice*)

Tazatel: A jaký to bylo v těch 13, když jsi nastoupil...?

Účastník: No....tak...zvykl jsem si, že jo....Ale tak, dalo se to.

Tazatel: A co se ti tady líbí? Co bys ohodnotil kladně?

Účastník: Tady...hmm...Mě vůbec nic nenapadá...nechce se mi moc přemýšlet...

Tazatel: Nenajdeš nic pozitivního? To se občas stává...že to člověk nevidí...

Účastník: Ono by se něco našlo...ale...fakt nevím....

Tazatel: A co by ti pomohlo, aby se ti z výchovňáku odcházelo líp? Abys neměl z ničeho strach, nebo tak...

Účastník: *(dlouhé ticho a přemýšlení)* Můžete to říct ještě jednou?

Tazatel: Co by ti pomohlo, až budeš odcházet, aby se ti líp odcházelo?

Účastník: Nevím...asi z rodiny někdo taky...by mohli jako...tady by mi možná taky s něčím pomohli...

Tazatel: A co bys tady na výchovňáku změnil? Co ti třeba nevyhovuje?

Účastník: No...je toho hodně docela...ale to tady nebudu...možná větší jakože volnost...trošku...když je mi teď těch 18, se člověk nemůže ani vožrat...nevím...

Tazatel: A napadají tě situace, který budou třeba pro tebe těžký po odchodu?

Účastník: No vstávat do práce, a pak tam dělat. *(smích)* Nevím...Ale snad to půjde nějak.

Tazatel: Určitě to půjde. A na co se naopak těšíš po odchodu?

Účastník: No odtud se hlavně těším.

Tazatel: A na co konkrétně?

Účastník: No že budu zas doma, že jo. Až budu dělat, se těším.

Účastník je pozitivně motivován na návrat domů. Hlavní ideou je možnost práce a vydělávání peněz, je si vědom povinností, které z toho plynou, má obavy, že je nemusí zvládnout naplnit. Je však pozitivně naladěn.

4.část – budoucnost, vlastní vnímání

Tazatel: A budeš si po odchodu shánět vlastní bydlení, nebo budeš bydlet u někoho?

Účastník: No zatím u mámy.

Tazatel: A za jakých podmínek, už jste se s mamkou o tom bavili? Jak to bude vypadat, když už budeš pracovat? Budeš třeba platit nějaký nájem?

Účastník: No to asi jo, bych dával určitě.

Tazatel: A jakou práci by sis chtěl po odchodu najít?

Účastník: No právě já nevím, jak se to jmenuje. Teď si nevzpomenu. Nějaký montáže nebo tak něco.

Tazatel: A jaký si myslíš, že budeš mít pocity zhruba 2 měsíce po odchodu. To už si pomalu zvykneš, aklimatizuješ se...

Účastník: No to ještě nevím...

Tazatel: To nevíš, ale můžeš si myslet, můžeš z toho mít pozitivní pocit, nebo se třeba bojíš, že to bude hrozný...těžko říct...

Účastník: Tak to snad asi ne....To spíš ty lepší.

Tazatel: A čeho bys chtěl v životě dosáhnout? Co je tvůj hlavní cíl?

Účastník: Mít se prostě dobře s celou rodinou.

Tazatel: Myslíš rodinu budoucí, nebo rodinu přítomnou?

Účastník: Prostě rodinu tu budoucí i přítomnou.

Tazatel: S tím souvisí i další otázka: co si myslíš, že budeš dělat třeba za 5 let? Kde si myslíš, že budeš za 5 let.

Účastník: To nemůžu vědět.

Tazatel: To nemůžeš vědět. To nevím ani já, ale mám třeba své plány....

Účastník: Já neplánuju...

Tazatel: A je místo, kde bys chtěl bejt za 5 let, máš nějaký cíl, nebo sen?

Účastník: Ne.

Tazatel: V pohodě. Tak a je to. Máš ještě nějaký nápady k tomu, nebo něco co bys chtěl třeba na co jsem se nezeptala a co bys chtěl k tomu tématu říct?

Účastník: Jako možná, že je to k něčemu dobrý že jo...že mě tu spravili...já jsem byl fakt strašnej...

Tazatel: Aha, tak děkuju za tenhle postřeh i za rozhovor.

Účastník má pozitivní pohled na svůj pobyt v ústavní výchově, ale chápe to jako výsledek práce někoho jiného, nevidí v tom svůj podíl práce. Budoucnost vidí pozitivně i myšlenkou na budoucí rodinu. Nemá žádný velký cíl, na který se orientuje. Rozhovor trval 15 minut.

Námět k modifikaci výzkumu

Žádné velké změny bych v projektu nedělala, pouze bych si blíže a konkrétněji stanovila krizové situace, které mohou nastat po odchodu dítěte z institucionální péče. Na tomto základě bych pak stanovila dotazník, jehož sběr bude následovat po rozhovoru. Je třeba si jasně určit domény, které v rozhovoru i v dotazníku zkoumáme a těch se držet.

Plánovaná literatura

BĚHOUNKOVÁ, Leona. *Rozvoj sociálních dovedností ohrožených dětí v institucionální výchově v kontextu přípravy na samostatný život*. Brno, 2011. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/zprava/1311282053.pdf>. Disertační práce. Masarykova Univerzita. Vedoucí práce Věra Vojtová.

ČECH, Tomáš. *Dospívající v ústavní výchově a příprava na dospělost a život ve společnosti*. In: *Profesní orientace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami: Professional orientation of students with special educational needs = Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami : sborník z konference s mezinárodní účastí = Education of students with special educational needs : conference proceedings* [online]. Brno: Paido, 2012 [cit. 2014-03-15]. ISBN 9788021059412

ČERVENKA, Karel. *Role "problémových" dětí v systému péče o ohrožené děti jejich vlastníma očima: Několik poznámek z výzkumu*. In: KLENKOVÁ, Jiřina a Marie VÍTKOVÁ. *Inkluzivní vzdělávání se zřetelem na věkové skupiny a druhy postižení*. Brno: MSD, 2011, s. 305-317. ISBN 978-80-210-5731-9.

Department for children, schools and families. *Improving behaviour and attendance: guidance on exclusion from schools and Pupil Referral Units*. Sherwood Park, Annesley, Nottingham: DCSF Publications, 2008. ISBN 978-1-84775-160-7.

KAUFFMAN, James M. a Frederick J. BRIGHAM. *Working with troubled children*. Verona, Winsconsin, USA: Attainment Company, 2009. ISBN 1-57861-678-6

ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009, 102 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4729-473.

VOJTOVÁ, Věra. *Inkluzivní vzdělávání žáků v riziku poruch chování a s poruchami chování jako perspektiva kvality života v dospělosti*. 1.vyd. Brno: Muni Press, 2010. 336 s. ped. ISBN 978-80-210-5159-1.

VOJTOVÁ, Věra. *Kapitoly z etopedie I.: přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*. 2., přepracované a rozšířené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4573-6.

Zákon č. 108/2006 Sb., *Zákon o sociálních službách*

Zákon č. 359/1999 Sb. *Zákon o sociálně - právní ochraně dětí*

Zákon č. 561/2004 Sb., *Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. 2004*

Budete mít zajímavé příležitosti k rozhovorům a já bych se zamýšlela nad tím, jak je ještě více využít. Napadá mě, že kdyby se vám podařilo udělat s jedním účastníkem rozhovor před odchodem a třeba měsíc po odchodu (či ještě další rozhovor později), bylo by to ideální – mohla byste tak zachytit proces odchodu ze zařízení a zároveň navázat lepší a důvěrnější vztah s informátory. I když to nepůjde, doporučila bych rozmyslet, jak navázat lepší vztah s účastníky a motivovat je k delším a upřímným odpovědím. Určitě by bylo lepší dělat rozhovory mimo prostor zařízení. Co se projektu týče, oceňuji poctivé zpracování a provedení prvního rozhovoru.